

Ionel SÎRBU

ROMÂNIA INTERBELICĂ. CADRE INSTITUȚIONALE ȘI PRACTICĂ POLITICĂ

Romania between the Wars.
Institutional Backgrounds and Political Practice

A major problem of reunited Romania was the integration of the new provinces in the economy and legislation of the Kingdom. This difficult mission failed to succeed, although there were many capable people, who handled the Romanian policy at that time, from Ionel Brătianu to Iuliu Maniu or Ion Nistor and Ion Inculeț, to name leaders from all the provinces. The old disfunctionalities from the Romanian policy "said their word again" by creating discontents, which, finally led to the bankruptcy of the parliamentary democracy from Romania. The old political class missed the important moments of the new start. Shortly, the hopes concerning the agricultural reform were also exhausted, the peasants facing major difficulties, which led most of them to bankruptcy.

In Romania the old world was about to disappear, the pre-war politicians being obliged to turn the relay race over. The death of Ionel Brătianu and of king Ferdinand represented the last moment of this transitory period. The new politicians, which were no longer part of the social and economical elite, did not live up to the expectations and failed lamentably. Gheorghe Tătărescu, Gabriel Marinescu, Octavian Goga, A. C. Cuza, I. G. Duca did not have the necessary qualities to look at the political stage of Romania with competence and consciousness.

The solutions to the complicated problems of our country could not come from the medieval mantle of Alexandru Averescu, from the legislative findings in order to elude the democratic values and principles, from the "march" against Bucharest or from the eternal international conspiracy against Romanians.

The historiography from our country presented, with plenty of objectivity, the economical progress from the inter-war period, progress which led to the agro-industrial character of the Romanian economy from 1938. When the political, social, administrative and juridical aspects are being analysed, the laws adopted in the inter-war period are presented, laws which from the point of view of the historian meet the standards of the inter-war period. Few are those

who try to present the application of these laws or to analyse their impact on the Romanian people.

If you read the journals or the memoirs of the states-men from the inter-war period, you will notice how many sleepless nights they spent, being concerned about the country and the Romanian people, you will remark their sacrifice on the national shrine. The historiography commented upon such writings, but also had and still has a certain restraint in analyzing the major disfunctionalities from the inter-war political life. The tendency of not ruffling the image of a certain period or the desire to obtain positive conclusions determines many researchers of the inter-war period to have certain reserves in the presentation of the Romanian political realities.

Any past period is on the whole a stage of economical growth and of progress in the development of the Romanian democracy. For us the past is idealized, even if for those who lived it, it was, most of the times, a very hard period and, above all, full of hindrances, which were put in the way of democratic values by politicians.

Primul război mondial a adus cu sine o serie de transformări extrem de importante la nivelul relațiilor internaționale dar și în interiorul statelor participante.

După război raportul de forțe suferă modificări importante prin dispariția celor trei imperii, otoman, habsburgic și țarist, dar și prin eliminarea – pe termen scurt – a Germaniei din poziția dominantă deținută la nivelul continentului la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX. Tratatul de pace au produs satisfacții în multe state, între care și România, provocând răni adânci în altele, declanșând curente revizioniste greu de imaginat cu câțiva ani mai devreme.

Lumea nouă, rezultată în urma războiului, a avut suficiente contradicții și a generat dezbateri aprinse atât la nivelul Societății Națiunilor cât și în raporturile bi și multilaterale. Dreptul internațional public se adapta noilor realități geopolitice și încerca să salveze aparențele unor relații internaționale bazate pe principii și nu pe interese.

Pe plan intern, în Europa cel puțin, dificultățile provocate de război au creat noi realități economice și politice, provocând profunde convulsii sociale. Himera bolșevică dădea târcoale continentului atrăgând din ce în ce mai mulți oameni. În acest fel erau create premisele pentru oamenii politici cu o anumită charismă și un discurs plin de mesaje ce făceau trimitere la sensibilitățile istorice naționale. În multe cazuri clasa politică tradițională a gestionat defectuos aceste noi realități sau nu le-a conștientizat deloc. Este și cazul României.

Bolșevismul cu tentațiile sale colectiviste a fost o cauză care a favorizat apariția și dezvoltarea partidelor de extrema dreaptă pe continentul nostru. Politicianismul, corupția, calitatea slabă a oamenilor politici, șubreziența instituțiilor statului, în cazul României, este o a doua cauză profundă a radicalizării societății.

Până în 1916, la intrarea în război, obiectivul major al politicii externe românești l-a constituit reîntregirea națională. Gestionat defectuos de multe ori are, totuși, meritul că a permis o coagulare a forțelor politice din Regat pe o platformă politică minimală de maxim interes național.

Marea problemă a României reîntregite consta în integrarea noilor provincii în cadrul economiei și legislației Regatului. Această dificilă misiune a eșuat, deși la vârful politicii românești se găseau destui oameni politici capabili, de la un Ionel Brătianu la un Iuliu Maniu sau Ion Nistor și Ion Inculeț, ca să numim lideri din toate provinciile. Disfuncționalitățile mai vechi ale politicii românești și-au spus din nou cuvântul dând naștere la multe nemulțumiri care, în final, au dus la falimentul democrației parlamentare din România. Vechea clasă politică a ratat marile momente ale noului început. În scurt timp s-au epuizat și speranțele legate de reforma agrară, țărani având de înfruntat dificultăți enorme care pe mulți i-au dus la faliment.

Și în România lumea veche era pe cale de dispariție, politicienii antebelici văzându-se nevoiți să predea ștafeta. Moartea lui Ionel Brătianu și a regelui Ferdinand a reprezentat ultimul moment al acestei etape tranzitorii. Noii politicieni, care nu mai proveneau din rândurile elitelor sociale sau economice, nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor și au eșuat lamentabil. Un Gheorghe Tătărescu, Richard Franasovici, Gabriel Marinescu, G. G. Mironescu, Octavian Goga, A. C. Cuza, Armand Călinescu, I. G. Duca, n-au avut calitățile necesare pentru a privi cu luciditate și competență complexa scenă politică din România.

Soluțiile la complicatele probleme din țara noastră nu puteau veni de la mantia de tip medieval purtată de Alexandru Averescu, de la "găselnițele" de tip legislativ pentru eludarea valorilor și principiilor democratice, de la "marșurile" asupra Bucureștiului sau de la veșnicul complot internațional îndreptat împotriva românilor.

Istoriografia din țara noastră care analizează perioada ce o propunem spre dezbateră a prezentat, cu destulă obiectivitate, progresele economice înregistrate în perioada interbelică, progrese ce au dus la caracterul agrar-industrial al economiei românești în jurul anului 1938.

Când sunt analizate aspectele politice, juridice, administrative și sociale, sunt prezentate legile adoptate în perioada interbelică care, în opinia majorității istoricilor, corespund standardelor democratice din perioada interbelică. Foarte puțini sunt cei care merg mai departe și încearcă să

surprindă aplicarea acestor legi, încearcă să analizeze impactul lor în viața românilor.

Dacă veți citi jurnalele sau memoriile oamenilor politici din această perioadă, ca și din oricare alta, veți observa nopțile nedormite de grija țării și a poporului român, veți constata "jertfa" lor pe altarul cauzei naționale. Istoriografia a consemnat și comentat critic astfel de scrieri dar, în același timp, a avut și are o anumită rețineră în analiza gravelor disfuncționalități din viața politică interbelică. Probabil, tendința de a nu "șifona" imaginea unei anumite perioade, dorința de a obține concluzii pozitive determină pe mulți cercetători ai perioadei să aibă anumite rezerve în radiografierea realităților politice din România.

Orice perioadă trecută, cu precădere din istoria contemporană, este, în ansamblu, o etapă de creștere economică și de progrese în dezvoltarea democrației din România. Pentru noi trecutul este idealizat chiar dacă pentru foarte mulți din cei care l-au trăit a fost, în multe momente, o perioadă extrem de dificilă și plină de obstacolele puse de politicieni în calea valorilor democratice.

Noi judecăm din perspectiva "intereselor naționale" și sacrificăm, aproape totdeauna, suferințele și nenorocirile generațiilor trecute. Pentru noi nu contează realitățile trăite de poporul român în diferitele etape ale secolului XX, ci "țara" și "națiunea" ca noțiuni golite de orice conținut. Pe o astfel de analiză oricine își poate justifica măsurile adoptate pentru că, în ultimă instanță, nu trebuie să răspundă pentru calitatea vieții și starea de legalitate dintr-o anumită perioadă ci pentru "viitorul țării". Sub această formulă, suferințele a milioane de oameni se contabilizează în greutatea "inerente" unor transformări de substanță. Toate sacrificiile și nezasurile generațiilor trecute, multe dintre ele create de corupția, clientelismul politic și incompetența clasei politice, le trecem la pozitivul balanței naționale ca și când suferința este o constantă a prezentului pentru toate generațiile și o "necesitate" pentru cauza națională.

Cel puțin de un secol încoace suntem pe marginea prăpastiei, suntem, pe rând, generații de sacrificiu sau suntem victimele unor comploturi internaționale menite să ne țină într-o stare de sărăcie perenă. Disperarea și deznădejdea au devenit constante ale existenței noastre, Cioran fiind serios criticat astăzi nu pentru că nu are dreptate, ci pentru că radiografia făcută de el, dincolo de unele exagerări, este mai actuală ca oricând.

În momentul când vom începe să căutăm cauzele ce ne-au menținut într-un erzaț democratic în toată existența noastră contemporană, vom găsi, probabil, soluțiile la gravele noastre probleme. Acestea ar putea fi:

a) fie nenorocirea noastră se trage exclusiv din incompetența și corupția clasei politice;

b) fie, concepția este mai veche, fiecare popor își merită soarta și atunci putem aduce în discuție atașamentul românilor la rigorile și valorile democratice. Această soluție ne poate duce, pe o legislație ce pedepsește delictul de opinie, sub incidența codului penal.

Dacă din punct de vedere economic, între 1919 și 1939, progresele economice sunt sesizabile, componenta politică s-a degradat continuu până la instaurarea primei dictaturi din istoria noastră contemporană.

Viața politică interbelică a fost o luptă între democrație și totalitarism. Componenta democratică a acestei ecuații a fost, la început, incomparabil mai bine situată, majoritatea partidelor și a opiniei publice susținând această importantă valoare politică. În același spectru politic, din nefericire, s-au găsit și obstacolele în calea unei evoluții normale, în care cadrul democratic să fie îmbunătățit constant, întrucât incompetența și corupția clasei politice au generat nemulțumiri profunde care au dus la radicalizarea unei părți a națiunii române.

Dacă vom încerca să căutăm aceste obstacole, cred că putem găsi:

- apatia și lipsa de experiență politică a masei de țărani;
- impactul votului universal a fost limitat, aproape toate alegerile fiind falsificate;
- politica de dragul politicii în scopul unor avantaje pe termen scurt;
- încurajarea unor guvernări autoritare, dincolo de orice cadru democratic;
- apariția și consolidarea unei oligarhii financiare și industriale, strâns legate de lumea politică;
- instituirea unor lungi perioade de stare de necesitate și de cenzură a presei (după moartea lui Duca și până la război).

Agonia și sfârșitul sistemului democratic din România este opera exclusivă a politicianilor din țara noastră și nu reprezintă consecința unui context internațional favorabil regimurilor totalitare. Politicienii români au fost mult mai "prevăzători" și au reușit să terfească valorile democratice cu mult înainte ca Hitler să ajungă la putere. Faptul că prima dictatură din România s-a instaurat în 1938 nu este un merit, cum pretind unii istorici, pentru că ea nu este legată de contextul internațional ci de obsesiile și dorințele unui aventurier – l-am numit pe Carol al-II-lea – secondat cu bravură de majoritatea "bărbaților de stat" din România. Actul din 1938 nu poate fi pus în nici un fel pe seama factorului extern.

Mentalul colectiv al românilor a fost influențat de trei factori esențiali: unirea, războiul și reformele. Primii doi factori s-au desfășurat în strânsă conexiune cu cele înregistrate la nivelul întregului continent. Al treilea factor, ce depindea aproape exclusiv de situația internă, este cauza eșecului sistemului democratic din România.

Prezent la Alba-Iulia, la 1 decembrie 1918, Lucian Blaga avea să scrie: "În ziua aceea am cunoscut ce înseamnă entuziasmul național, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv. Era ceva ce te făcea să uiți totul, chiar și stângăcia și totala lipsă de rutină a oratorilor de la tribună". Drumul suveranului spre București a fost un adevărat triumf. Un martor ocular relatează: "Am văzut găurile înșesate de mulțimea care se apropia ca valurile mării, îndesându-se să vadă pe rege și pe regină, să-i atingă și să se bucure de ei. Noi, care am trăit acele momente, niciodată nu vom putea uita entuziasmul acelei bucurii naționale"¹.

"Primenirea morală" a fost, de la început, un foc de paie, justiția acceptând cu generozitate banii celor ce doreau să scape de "brațul legii". Entuziasmul general s-a stins destul de repede pentru că liderii politici au adăugat la fraudele din timpul războiului altele noi. Nichifor Crainic sesiza cu amărăciune că: "Eroii războiului, oboșiți, s-au apucat nu de organizarea victoriei, ci de exploatarea ei, socotită ca un drept ce ar decurge din sacrificii, din datoria împlinită. Această transformare a spiritului de pe front în spirit de afaceri sporea și mai mult pustiul moral al epocii și făcea și mai amarnic dezgustul față de viață"².

Când în decembrie 1918 parcurgea cu regele Ferdinand drumul de la Calea Victoriei și până la statuia lui Mihai Viteazul din Piața Universității, Regina Maria afirma: "Orașul înnebunise complet. Aveam senzația că până și casele și pietrele din caldarâm strigau, ovaționau, se bucurau împreună cu mulțimea. Peste tot fluturau steaguri la ferestre și pe acoperișuri era plin de lume, ca să nu mai vorbim de străzi"³.

După nici un an, regina constata cu stupeoare: "Marele război nu a făcut omenirea mai bună, ci mai rea, eroismul s-a terminat și acum ei (oamenii) sunt lacomi și necinstiți, lăcomia și necinstea sunt ceea ce domină acum lumea și de asemenea lenea"⁴.

Dezamăgită de tot ceea ce putea să vadă în jurul său, continua: "Lumea după război nu se arată la înălțimea eroismului dovedit în timpul giganticului efort de a câștiga. Am câștigat, dar omenirea a rămas mică, sordidă, lacomă și egoistă. Se ruinează unul pe altul, sunt invidioși și egoiști, lacomi și meschini în scopurile lor. Puțini, foarte puțini se ridică deasupra mocirlei, cu idealuri curate și dorințe de bine"⁵.

¹ *Neamul românesc* din 19 decembrie 1918.

² Nichifor Crainic, *Zile albe – zile negre. Memorii*, vol. I, Editura Gândirea, București, 1991, p.143.

³ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918 – decembrie 1919)*, vol. I, Editura Albatros, București, 1966, p.4.

⁴ *Ibidem*, p.361-362.

⁵ *Ibidem*, p.363.

O stare de apatie, la nici un an de la entuziasmul general, cuprinsese România, moravurile și morala prăbușindu-se cu desăvârșire. "Pe dreapta și pe stânga automobilele îți iau ochii cu viteza lor vertiginoasă și nu exagerăm când afirmăm că numărul lor este egal cu al trăsurilor. Recunoști din când în când fețele simandicoase ale câtorva ciocoi bogați, restul foști chelneri, birtași, mici negustori, șoferi, foști agenți de percepție, plutonieri de armată, oameni de serviciu pe la autorități, subcomisari, tinichigii, oameni care înainte de război abia aveau banul zilnic pentru pâine, se lăfăiesc astăzi în echipaje proprii și învârtesc sute de mii de lei, ba chiar milioane. Sunt propoziții războiului, foști șefi popotari de pe la regimente sau de la depozitele de provizii, toți cei care în timpul războiului având scutul puternicilor au strâns averi în paguba sârmanei sărăcimi a orașelor și satelor", nota un ziar al vremii⁶.

Până și învățământul superior fusese contaminat în profunzime: "Părerile sunt unanime în a constata o decădere simțitoare a învățământului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părți se pare că s-a instaurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Profesorii sunt absenteiști, fără interes pentru catedră, astfel că a trebuit o aspră modificare a legii pentru a fi chemați la datorie. Studenții sunt în genere slab pregătiți, preocupați de materialism și politicianism Și cercul e vicios: profesorii de la Universitate acuză pe cei de la liceu că le trimit elemente slabe, iar cei de la liceu răspund că Universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sunt, după aceea și împovărați cu ore nenumărate, prost plătiți, deprimați", spunea Mihail Ralea⁷.

La nici un an de la reîntregirea națională, moravurile se degradaseră accentuat în România, entuziasmul și coeziunea națională fiind concepte fără prea multă acoperire în practica politică. O clasă politică responsabilă ar fi trebuit să caute căile și mijloacele prin care țara noastră ar fi putut reveni la normalitate, cu toate dificultățile create de război și de integrarea provinciilor unite cu Regatul României.

Liderii politici au agravat confuzia generală, prin nepricepere și corupție, au călcat în picioare aproape toate principiile democratice adâncind boala democrației de pe malurile Dâmboviței.

Dacă înainte de 1918 viața electorală se desfășura într-un cadru închis, un deputat fiind ales de 400 de cetățeni, după război pentru obținerea unui mandat era nevoie de 50.000 de voturi. Extrem de grav este faptul că majoritatea alegerilor din perioada interbelică au fost falsificate de partidul aflat la putere. Fervenți adepți ai moralei și corectitudinii în viața politică

⁶ *Țara nouă* din 2 iulie 1920.

⁷ *Viața românească*, nr.3 din 1928.

când erau în opoziție, politicienii români uitau aceste concepte când ajungeau la putere și perpetuau o stare de lucruri degradantă și în afara oricărui interes național. Scopul suprem era reprezentat de dorința de putere, interesele personale sau de grup, dorința nesăbuită de fraudare a banilor publici.

România interbelică avea legi ordinare, după 1923 și Constituție, avea instituții abilitate să apere și să aplice legea, de la instanțele de judecată la Înalta Curte de Casație și Justiție. Deși acuzele și dovezile în dovedirea fraudării diferitelor alegeri generale au fost nenumărate, nici o instanță nu s-a sesizat și nimeni nu s-a simțit responsabil să oprească sau să tempereze acest dezgustător spectacol. În timp ce-și declarau "atașamentul" față de valorile naționale, față de suferințele și necazurile celor mulți, în timp ce-și treceau "bunele intenții în jurnale sau memorii, oamenii politici generau o criză politică extrem de profundă, cu consecințe incalculabile pe termen lung. Chiar dacă alegerile din 1919 au reprezentat o afirmare hotărâtă a românilor spre o nouă viață politică, dând câștig de cauză partidelor din provinciile unite, "stâlpii societății" și-au revenit și, în scurt timp, au îngropat toate speranțele și idealurile românilor.

Până în 1922 și guvernarea Blocului Parlamentar și cea a generalului Averescu și-au epuizat capitalul de încredere, alegerile din martie 1922 dând câștig de cauză liberalilor pentru că "ei, cel puțin, sunt sături". Nu este prea greu să ne imaginăm ce s-a întâmplat în cei 3 ani postbelici, care a fost atitudinea guvernanților față de banul public. "Era nouă" promisă de național-țărăniști s-a năruit la fel de repede, ca urmare a politicii promovate de guvernul Maniu. Încă din 1926 P. P. Negulescu avertiza: "După cele ce se aud la întrunirile publice, după cele ce se citesc prin ziarele de partid și chiar din cele independente, lumea noastră politică se împarte în trei mari categorii: în hoți, imbecili și trădători. Și fiindcă unii sau alții din cei azvârliti în aceste grozave categorii trebuie, neapărat, să vină la putere, lumea nu poate să mai aibă încredere în autorități"⁸.

În martie 1922 s-au desfășurat cele dintâi alegeri falsificate sub regimul votului universal. Rezultatul alegerilor a fost contestat de partidele din opoziție, Ion Mihalache afirmând că: "Nu au fost alegeri. Suntem în plină revoluție a oligarhiei contra democrației (...). Mă întreb cu groază ce garanții mai poate avea în viitor cea mai perfectă lege electorală când ar fi chemat să o aplice un guvern compus din fantezia Majestății Sale". Partidul Poporului, până recent la guvernare, supralicita și afirma că "nu recunoaște legalitatea unor alegeri făcute prin călcarea Constituțiunii și a legilor în vigoare".

Alegerile din 1926, câștigate de Partidul Poporului, l-au determinat pe Nicolae Iorga să afirme: "A fost bătaie cu bățul și pușca și a fost, de la un

⁸ P. P. Negulescu, *Partidele politice*, Editura Garamond, București, f.a., p.37-38.

capăt la altul al țării, bătaie, cea mai urâtă și mai necinstitoare bătaie, ca la sălbatici, care se pomenește în viața cea nouă a țării noastre încă nenorocite"⁹. Doctorul Nicolae Lupu era de aceeași părere când spunea că: "De fapt, în România nu au avut loc alegeri legislative, ci o bătaie în toată regula"¹⁰. Liberalii, ajunși în opoziție prin proprie voință și în urma mașinațiunilor lui Brătianu la Palat, se plâneau că: "Aceste alegeri au avut caracterul unei furtuni ce a trecut asupra țării întregi, măturând legalitatea, ordinea și chiar încrederea în legi și așezăminte"¹¹.

Odată ajunși la putere, politicienii români începeau "opera" de căpătuială proprie și de dispreț la adresa celor ce i-au trimis să-i reprezinte. Numirea, în 1927, a lui Dimitrie Burileanu, prieten al lui Octavian Goga, în funcția de guvernator al Băncii Naționale, l-a făcut pe Mihail Manoilescu să aibă următoarea reflecție: "Să numești în posturile publice cele mai grele prieteni de masă; să avansezi funcționari incorecți pentru că au intervenit în favoarea lor doamne irezistibile; să împarți fondurile statului la ziariști care te adulează; să treci în Parlament legi alcătuite de funcționarii tăi și pe care tu nici măcar nu le-ai citit; să periclizezi, pentru o glumă bună urmată de aplauze, un interes de stat; să vii în fruntea unui departament atunci când nimic nu te cheamă acolo ca să primești audiențe prelungite cu o notă galantă; să accepți la inspecțiile făcute în țară ca subalternii să-ți aranjeze mese ce încep ca un banchet oficial și sfârșesc ca un chef de mahala, iată atâtea forme de neseriozitate care pot părea anodine, dar care, în realitate, sapă în chip nevăzut prestigiul conducătorilor față de mulțimea ce vede și înțelege totdeauna mai mult decât îngăduie distanța la care este ținută"¹². Pertinente observații din partea unui intelectual rafinat, a unui economist de mare valoare și a unui ... viitor membru de bază al camarilei lui Carol al-II-lea.

După falsificarea alegerilor, după comportamentul generalizat prezentat de Manoilescu, adăugați și faptul că o caracteristică a perioadei interbelice o constituia creșterea puterii executive pe seama celei legislative, fapt care a avut consecințe extrem de negative asupra evoluției sistemului democratic. Un clasic al cinismului politic, C. Argetoianu, ministru de interne în 1921, scria: "În cele două-trei zile care au precedat votul (este vorba de proiectul legii agrare – n. n. I. S.) am lucrat grupurile și în ziua scrutinului am pus oamenii mei să ceară votul pe față cu apel nominal. M-am așezat în momentul scrutinului pe treptele biroului, în fața băncilor – era să zic a

⁹ N. Iorga, *După bătaie*, în *Neamul românesc* din 1 iulie 1926.

¹⁰ *Aurora* din 4 iunie 1926.

¹¹ *Viitorul* din 7 iunie 1926.

¹² M. Manoilescu, *Memorii*, vol. I, p.77.

ieslelor – și la chemarea fiecărui nume din partidul nostru mă uitam în ochii chematului și sub uitătura mea n-a îndrăznit nici unul să zică "contra"¹³.

O situație similară s-a întâmplat în martie 1923, când Ionel Brătianu a chemat majoritatea liberală să voteze, în unanimitate, proiectul de Constituție și în 1928 când Iuliu Maniu a solicitat tuturor senatorilor și deputaților Partidului Național-Țărănesc să-și depună demisia în alb, astfel încât conducerea partidului să poată uza de ea atunci când credea de cuviință. Ce comentarii pot fi făcute în fața unor situații de acest gen, care deveniseră o practică curentă în viața politică din România?

După 1933, guvernul a început să aplice practica decretelor-legi, parlamentul devenind o simplă anexă a executivului. Legea privind simplificarea serviciilor publice și pentru luarea unor măsuri economice sau financiare urgente, din 9 iulie 1934¹⁴, preciza că decretul date în baza acestei legi erau "supuse spre ratificare Adunărilor legiuitoare", iar prin respingerea lor "nu-și vor pierde puterea obligatorie decât pentru viitor". Altfel spus, măsurile aplicate deja își produceau efectele, chiar dacă parlamentul nu le-a aprobat. Numai că, grijulii cu propria lor situație și cu locul pe viitoarele liste electorale, parlamentarii români n-au demonstrat că reprezintă puterea legislativă în stat. Viitorul lor economic și statutul social depindeau de partid și de bunăvoința șefilor politici, activitatea parlamentară fiind trecută cu precădere la rubrica "preocupări secundare".

În iunie 1927 Ionel Brătianu, abil cunoscător al scenei politice din România, afirma: "Ni s-a întâmplat uneori să renunțăm la guvern, nu ni s-a întâmplat niciodată să cerem guvernul și să nu reușim (...). Ei bine, îl revendicăm în aceste împrejurări"¹⁵. Liderul liberal își impunea voința în fața regelui Ferdinand, care nu-și putea îndeplini una din principalele prerogative constituționale: numirea miniștrilor.

La 22 iunie 1927 Brătianu a depus jurământul la Scroviștea. În "campania electorală" ce a urmat, la sugestia lui I. G. Duca, ministrul de interne, comandantii de brigăzi și de regimente ai Jandarmeriei au fost convocați și li s-a comunicat că "dorința regelui" este ca P.N.L. să câștige alegerile. Ca de obicei, rezultatul alegerilor a fost contestat, justificat spunem noi, Partidul Poporului spunând că alegerile au fost "o comedie rușinoasă și tristă"¹⁶. Maniu, amplificând fraudă, considera că în urma acestor alegeri nu a

¹³ C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. Memorii*, vol. VI, Editura Machiavelli, București, 1966, p.235-236.

¹⁴ *Monitorul oficial*, nr.155 din 9 iulie 1934.

¹⁵ *Viitorul* din 9 iunie 1927.

¹⁶ *Îndreptarea* din 9 iulie 1927.

rezultat un parlament, ci "o adunare particulară culeasă prin furt și fraudă din toate părțile, fără nici o morală politică și fără nici un prestigiu"¹⁷.

Ca un aspect pitoresc, plin de semnificații însă, după moartea lui Ionel Brătianu, C. Argetoianu îi trimite o scrisoare lui I. G. Duca și îi declară că cere să fie înscris în P.N.L. pentru că după ce a trecut prin mai multe "borderuri" politice vrea să-și sfârșească activitatea "într-o casă curată și cinstită"¹⁸.

"Era nouă" promisă de național-țărăniști putea să reprezinte un început de transformare în activitatea legislativului și executivului din România, numai că principiile și valorile morale au fost abandonate extrem de repede, sfârșitul guvernării național-țărăniște fiind primit cu satisfacție de opinia publică. Venit la putere pe un val de simpatie populară, P.N.Ț. părăsea puterea într-un oprobriu general.

Alegerile din iunie 1931, organizate de guvernul Iorga-Argetoianu, l-au determinat pe Grigore Gafencu să afirme: "Mai grozavă decât năvălirea tătarilor sau invazia lăcustelor, a venit ziua de alegeri; de alegeri cum sunt înțelese și practicate de români, de administrația română, de armata română, de magistrații români. A fost o urgie absurdă și barbară, dezlănțuită de sus în jos peste o populație pașnică și liniștită.... S-au arestat delegații și candidații, s-au furat urnele și cărțile de alegător, s-au bătut mai ales, s-au schingiuit și snopit sub lovituri de ciomege sute și mii de alegători"¹⁹.

Alegerile din decembrie 1933, care au marcat revenirea liberalilor la putere, au confirmat comedia "democratică" și au scos în evidență, din nou, "zestrea guvernamentală".

Carențele democrației românești s-au agravat continuu după 1930 și au dus, inevitabil spunem noi, la dispariția sistemului parlamentar de pe malurile Dâmboviței. Între legislația românească și modul ei de aplicare era o distanță uriașă. Ion Mihalache afirma: "Am avut totdeauna impresia că această Constituție e o haină largă, dar cu un guler strâmt care sugrumă, pentru că Constituția a sugrumat clasa țărănească căreia i-a lipsit orice mișcare politică (...). Nu se poate zice că pentru țărănimea românească a existat vreodată Constituție în această țară; jandarmul, dorobanțul, primarul, aceștia au fost Constituția pentru țaranul român totdeauna. Și sunt cunoscute cazuri ca acelea când însăși Constituția a fost confiscată ca broșură subversivă la sate, de administrația partidelor politice"²⁰. O apreciere pertinentă din partea unui ... lider politic care nu votase Constituția din 1923 și pe care o declarase "de drept nulă".

¹⁷ *Patria* din 12 iulie 1927.

¹⁸ *Dreptatea* din 30 noiembrie 1927.

¹⁹ Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*, Editura Humanitas, București, 1991, p.143.

²⁰ *D.A.D.*, nr.32, ședința din 28 iulie 1937, p.558.

Valorile și principiile democratice în România interbelică au fost simple concepte teoretice, golite de orice conținut practic, au fost teme frumoase pentru simpozioane și colocvii academice și au fost, din nefericire, extrem de puțin prezente în practica politică.

În urmă cu 70 de ani, Emil Cioran făcea următorul comentariu: "Oricât am vrea să ne mângâiem de condiția existenței noastre, prin împrejurările vitrege ale vremurilor – năvălirea barbarilor, ocupația turcească, maghiară, fanariotă ... nu vom reuși totuși: istoria este o explicație, dar nu o scuză. Înaintașii noștri nu ne-au iubit destul, de au vărsat așa de puțin sânge pentru libertate Salvarea României sunt virtuțile și posibilitățile ei ascunse. Ceea ce am fost nu este decât un sprijin iluzoriu. Nu trebuie să fim atât de lași încât să ne inventăm un trecut. Iubesc istoria României cu o ură grea"²¹.

Nimeni nu poate trece cu vederea eforturile ce s-au făcut în încercarea de modernizare a României reîntregite. Eforturile delegației României la Conferința de Pace de la Paris sunt evidente, rezultatele, în urma unui fericit concurs de împrejurări, fiind pe măsura așteptărilor. Nu poți să nu constăți o creștere economică, în unele sectoare consistentă, în perioada pe care o analizăm. Demersul nostru nu-și propune să treacă sub tăcere aceste realizări; în același timp, considerăm că disfuncționalitățile majore care au afectat sistemul democratic nu mai pot fi prezentate ca aspecte colaterale, inevitabile unor schimbări de asemenea amploare.

Avem dovezi suficiente, cele prezentate de noi au fost alese și pentru "culoarea expunerii", prin care putem analiza, cu obiectivitate și luciditate, practica politică din România interbelică. Falsificarea alegerilor, prin voința generală a tuturor reprezentanților partidelor aflate la putere, a fost o practică curentă în peisajul politic românesc. Falsificând alegerile, pornind de la "principiul": "dați-mi internele că vă fac alegerile", era violată voința alegătorilor, în ultimă instanță impactul votului universal fiind aproape nul. Această importantă componentă a valorilor democratice ar fi putut contribui la educația unei mase de țărani pentru care exercițiul electoral nu existase până atunci. În fața acestor infracțiuni de o gravitate majoră, comise de instituțiile statului chemate să apere legea – în special Ministerul de Interne – justiția din România a rămas impasibilă, deși existau zeci de mii de reclamații ce aduceau probe în care erau prezentate gravele încălcări ale legii. Cei chemați, conform prevederilor legale, să apere și să aplice legea își începeau activitatea cu o încălcare flagrantă a legilor țării. Grigore Gafencu a văzut aceste carențe grave ale sistemului când afirma că: "Nici o conștiință nu s-a revoltat, nici un om de onoare nu s-a împotrivit. Simțeam, în fața acestei

²¹ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, Editura Humanitas, București, 1990, p.42.

lașități generale, sentimentul de rușine care m-a copleșit când, după asfaltul șoselelor europene, ajunsesem în gropile și șanțurile șoselelor noastre naționale. Dar cu cât mai adânc, mai dureros. Câte gropi, câte șanțuri prăfuite și înglodate mai are și biata noastră conștiință națională. Câte moravuri din alte vremi, ce educație neisprăvită, ce lipsă desăvârșită de simț al dreptății și al demnității individuale"²². În continuarea gândurilor sale, Gafencu făcea aprecieri, deloc onorabile pentru categorii largi de cetățeni, în esență pentru majoritatea poporului român: "Dacă masa țărănească aparține Orientului, prin sărăcie și ignoranță, în schimb aparatul administrativ, inclusiv ofițerii și magistrații, aparțin Orientului, printr-o nemaipomenită lene, printr-o desăvârșită neputință de reînnoiri, de primenire intelectuală și morală"²³.

În ceea ce privește starea "oștirii" române, cuvânt drag politicianilor, un memoriu al generalului Ion Antonescu, din anul 1934, este mai mult decât relevant: "Putregaiul este așa de mare, încât a rămâne în mijlocul lui înseamnă a-mi lega și eu numele de un dezastru care este inevitabil, dacă continuăm sistemul și metodele de lucru actuale (...). Toți șefii de Stat major de la război și până astăzi, toți fără nici o excepție, în cap cu mine, trebuie dați în judecată"²⁴.

A treia putere în stat, justiția, a rămas legată la ochi în fața acestei evidențe infracționale în continuă dezvoltare. Ceea ce ni se pare foarte grav este faptul că majoritatea oamenilor politici români acceptau corupția și compromisurile grave ca mod de existență. Istoricul american Nicholas Naghy-Talavera spune tranșant că, în perioada interbelică, în România au existat doar trei oameni politici onești: Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu și Ion Antonescu. Nu dorim ca precizarea ce am reprodus-o după istoricul american să fie interpretată din perspectiva opțiunilor politice a doi dintre cei trei oameni politici menționați.

Dacă la nivel central aceasta era "starea de normalitate", dovezile ce probează corupția, clientelismul și infracționalitatea din diferitele județe ale României sunt cel puțin la fel de numeroase. Cum putem caracteriza un sistem politic în care alegerile sunt falsificate, în care legislativul are rol decorativ în fața executivului, în care se guvernează prin decrete-legi, în care starea de asediu și cenzura erau realități aproape constante, în care legile erau făcute doar pentru lectura din sălile bibliotecilor sau din seminariile universitare și nu erau, în cele mai multe cazuri, aplicate, în care oamenii politici, cu foarte puține excepții, aveau ca singură preocupare căpătuiala

²² Grigore Gafencu, *op. cit.*, p.144.

²³ *Ibidem*, p.145.

²⁴ *Pe marginea prăpastiei*, vol. I, București, 1942, p.61.

proprie și a clientelei de partid sau de familie? Despre ce "epocă de aur" a democrației românești putem să mai discutăm în aceste condiții?

Din 1919 și până în 1938 sistemul democrației parlamentare din România s-a degradat continuu până a ajuns la metastază. Instaurarea regimului de autoritate monarhică, în 1938, denumirea suavă, patriotică, a dictaturii regale, nu a fost rezultatul factorilor externi. A accepta o astfel de ipoteză înseamnă să excludem din analiza istorică obiectivele politice ale Restaurației Carliste. A visat, și-a dorit cu ardoare să guverneze singur, deasupra partidelor, încă din 1930 și a atins acest obiectiv în 1938. I-au trebuit opt ani pentru a-l vedea pus în practică, opt ani de planuri și măsuri gândite pentru distrugerea partidelor politice și a democrației parlamentare. Ar fi nedrept să-l acuzăm exclusiv pe Carol al II-lea de distrugerea sistemului democratic din România. Oamenii politici l-au secondat cu entuziasm și abnegație prin tarele lor morale și prin micimea caracterului lor. Împreună, rege și politicieni, au dus țara la dezastrul din februarie 1938 și nu forțe politice sau state străine care nu aveau nimic mai bun de făcut decât să instaureze dictatura carlistă în România.

În februarie 1938 pericolul german nu era perceput ca iminent de nici o țară continentală. Încă nu fusese anexată Austria, iar Cehoslovacia era un obiectiv îndepărtat. Dinspre răsărit, sovieticii nu reprezentau nici ei o amenințare iminentă, Stalin având răfuiele importante în procesul epurării partidului și a structurilor de comandă din armată.

Exista un pericol intern, în creștere după 1936. Este vorba de Legiunea Arhanghelului Mihail care obținuse 15% din voturile românilor. Cine a sprijinit această mișcare până în 1938? Câți oameni politici și-au arogat dreptul că i-au fost "nași"? Câți oameni politici i-au inspirat mesajul electoral? De ce legionarii au fost prietenii lui Carol al II-lea până când acesta i-a cerut lui Codreanu să-l proclame căpitan al legiunii? De ce, brusc, după refuz, au devenit inamici declarați ai Palatului? Un sistem democratic se apără cu glonțul sau cu legea? Unde a fost "eficiența" instituțiilor care erau abilitate să apere democrația din România? Nici acest pericol intern nu a reprezentat o cauză serioasă pentru a distruge un sistem ce funcționa de aproape 70 de ani. Necesitatea străngerii rândurilor în jurul Coroanei, pentru apărarea României, a început prin distrugerea sistemului democratic, prin desființarea acestui sistem invalid. Era, totuși, un preț mult prea mare și care a avut, în doi ani, consecințe dramatice. A trece la un cult al personalității la limita nebuniei, a te ralia unui proiect politic periculos, destinat să salveze un om și nu o țară, iată atitudinea celor ce au acceptat – cu mici excepții – să îmbrace uniforma Frontului. Cu ironie, Martha Bibescu spunea că uniforma Frontului era albă pentru a mai lumina "jeful interior al celor ce-o îmbrăcaseră".

Pentru agonia democrației românești interbelice este caracteristic faptul – prezentat de St. Fischer Galați – că "în preajma instaurării dictaturii regale, bătălia finală nu s-a dat între suveran și forțele democratice, ci între promotorul monarhiei de dictatură și totalitarismul de extremă dreaptă"²⁵.

Galați

²⁵ Apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p.348.